

A TOKAJI POSTA TÖRTÉNETE

KAMODY MIKLÓS

Tokaj, szerencsés földrajzi fekvésénél fogva, mint fontos tiszai átkelőhely, a kincset termő Hegyalja kapuja — jelentős szerepet játszott az ország politikai, gazdasági életében. Adottságának tudható be, hogy a XVI. század közepétől kezdve mindig volt postája, illetve a postavonalak mindig érintették.

Az Árpád-házi királyok alatti szokásjogon alapuló futárszolgálatra vonatkozó írásbeli emlék alig maradt. I. László törvényeiben találjuk az első nyomát hírszolgálati szervezetünknek. Kálmán király családi birtokában Tarcalon 1096-ban tartott zsinaton hozta a futárookra vonatkozó azon törvényt, mely megerősíti a futárszolgálat közteher voltát és szabályozza az ellátási költségét. A futárszolgálat mint magyar feudális jellegzetesség, fennmaradt a XVI. században is.

Az 1526 után három részre szakadt országban a postaszervezet sorsa különböző módon alakult. Az erdélyi részen fennmaradt az ősi közterhen alapuló futárszolgálat. A királyi Magyarországon a Habsburg-típusú postahálózat létesült, ebben kapott Tokaj jelentős szerepet. I. Ferdinánd 1528-ban Buda és Bécs között tíz rendes postát működtetett kincstári költségen, postamesterei között volt Taxis Mátyás, aki utóbb udvari főpostamester lett.

1553-ban Dobó István az egri hős várvédő, mint új erdélyi vajda, Ferdinánd parancsára Taxis Bernát erdélyi főpostamesterrel Kassától Nagyszebenig és Déváig rendes királyi postavonalat rendeztetett be. Az az első nagyobb postavonal Magyarországon, melynek minden állomás ismert volt. Útvonala: Kassa, Hankusz, Vágáska, (Sáros)-Patak, Henoszla, Keresztúr, Nagykovács, Majtény, Vene, Tasnád, Sarmasági, Zilah, Zsombor, Borsa, Szamosújvár, Válaszút, Kolozsvár, Torda, Nagyenyed, Fejérvár, Vum, innen elágazott egyfelől Szászváros és Déva; másfelől Szerdahely és Nagyszeben felé. A postavonal Ferdinándnak Erdély feletti uralma végével megszűnt működni. Helyette Győrön keresztül tartották fel az összeköttetést Erdéllyel.

A másik postavonal létesítését ugyancsak hadi körülmények tették indokolttá. Miksa király 1565-ben hadvezérét Schwendli Lázárt küldte János Zsigmond ellen és 1565-ben Tokaj, 1566-ban Szatmár került birokába. E hadjárat során Paár Péter — aki ekkor már Taxis Mátyás utódként — újjászervezte a korábbi hadiposta állomásokat Kassa és Szatmár között, melyek irányítója Pethauer Mátyás lett.

1567 márciusában a bécsi Udvari Kamara utasította Schwendlit a szepesi hadak fővezérét, hogy járja be a különböző időben Egerben és Szatmáron fel-

állított postákat és írja össze a posták fizetésbeli hátralékát. A tábornok válaszában közölte, hogy amikor Forgács Simont, az egri vár kapitányát tisztségébe majd beiktatja, ezt is el fogja végezni.

Az 1565—1567 közt újból felállított egri hadiposta Tokajban kapcsolódott a Kassa—Szatmár vonalba. Schwendli 1567 novemberében feloszlatta a Kassa—Szatmár közti hadipostát és azt rendes postává alakította át, a posták igazgatását 1570-ig Paár Mundin kassai postamester „magister postarum a Cassovia ad Zathmar et Thokay” látta el, aki a pozsonyi postamesternek, mint „Magyarország postamesterének” volt alárendelve. Fizetésükről — állomásonként 2—3 lótartás, lovanként havi 8 rénes forint — az Udvari Kamara gondoskodott.¹

A hazánkban meghonosított Taxis Mátyás féle posta működése hasonló volt az osztrák postához. Az első postamestereket is onnan hozták ide. Nem is voltak nagyon népszerűek. A posta szervezettségét, felhasználhatóságát Ferdinánd rendeletileg írta elő.

A postaállomások egymástól 3—5 német mérföldre estek. Mindegyik állomáson 2—3 lovasfutár szolgált. Egy postamester több postaállomást is bírt, aki egy-egy lovasfutár után havonként 8 rénes forint fizetést kapott.

A rendes postajáratok hetenként egyszer, majd később kétszer is közlekedtek, megállapított napon és időben. A rendkívüli járatok céljára küldöncöket tartottak a hatóságok, akiket szükséghez képest indítottak. A postaállomáson a futárnak mindig készenlétben kellett várakozni, és az átvett rendes postát mérföldenként ötnegyed óra alatt szállítani.

A rendkívül sürgős leveleket „Cito” vagy „Institia” jelzéssel látták el. Ilyet azonban csak az udvar, kamara vagy hadi kapitányság küldhetett. Ezek egy óra alatt tették meg a mérföldnyi utat. A királyi postát kezdettől fogva igénybe vehette a közönség is, csak az volt az 1535-ben kiadott postarend kikötése, hogy a fenti két jelölést nem alkalmazhatják. Magánlevelekre általában tarifa nem volt, a beszedett díj a postamester mellékjövedelme volt, éppúgy, mint az utasoknak bérbeadott hátslovakért szedett díj. A levelezés még nem volt gyakori, és főleg nem volt olcsó. Az átvételt igyekeztek elismertetni a szállítás megtörténtének igazolásául, így Teuffel György kassai postamester Lórántffy Mihálynak Sárospatakra küldte az uralkodó leveleit magyar nyelven írott levél kíséretében, s ebben megjegyezte „menedéket várok róla” azaz elismervényt.²

A császáriak uralmának Erdélyben 1605-ben Bocskai vetett véget. A Bocskai István felkelés során a német postások elleni ellenszenv magasra csapott, a hajdúk a német postamestereket elkergették, lovaikat elvették. Legrosszabbul járt Huber András kassai postamester, akinek a lovát elvették és őt bujdosásba kergették, ahol a kiállott szenvedések miatt meg is halt.

Bocskai a német postamesterek helyett az erdélyi futárintézményt használta fel jó eredménnyel. Szabadságharca után 1610-ben kelt királyi leirat a feldúlt postákat újraszervezi. Huber András fia visszakarta apja hivatalát Kassát és még 3 postát: Szinnát, Vilmányt és Tállyát.³

1. *Munkás László*: A királyi magyar posta története. Bp.

2. Országos Levéltár, Lórántffy levelek 1613. júl. 1.

3. *Munkás* i. m. 54.

A Bocskai-felkelés után az északkeleti vármegyék közigazgatására is nagyobb gondot fordítanak és II. Mátyás a Tiszán inneni és túli vármegyéket a szepesi kamara külön hatáskörébe utalva a posták hovatartozásáról is rendelkezett. E szerint Tokaj, Siroka, Bártfa, Somos, Eperjes, Kassa, Szinna, Vilmány, Tállya, Bodrogkeresztúr, Nyírbátor, Kálló, Vada, Majtény és Szatmár a szepesi kamara alá került fizetés tekintetében. A postaszolgálat egységes vezetése azonban továbbra is a pozsonyi főpostamester kezében maradt.

Bethlen Gábor 1619-ben az egész Felső-Magyarországot meghódította, a királyi posták nagyobbik része hűségeskütel után az erdélyi fejedelem szolgálatában állott. Paár főpostamester Pozsonyból Bécsbe menekült Bethlen elől, többé vissza sem tért, s helyébe a soproni országgyűlésen tett királyi ígéretnek megfelelően magyar embert neveztek ki Magyarország főpostamesterének. Bethlen nagyra becsülte Tokaj jelentőségét, és a város kérésére mentesítette a lakosságot a postálkodás, mint közteher alól. Erre utal 1629. január 2-án kelt kiváltság levele Tokaj városa részére.⁴

I. Rákóczi György és II. Ferdinánd közt 1631-ben létrejött megállapodás szerint 7 északkeleti vármegye visszakerült Ferdinánd hűségére. Ez nem jelentette azt, hogy Rákóczi lemondott volna Tokaj fontos postahely felhasználásáról. Erre utal 1644-ben és 1648-ban kiadott két kiváltság levele, melyben felmenti a várost a postaló és szekér adása alól. Kiváltságleveleiben biztosítja a várost, hogy senki akaratuk ellenére a városban be nem szállhat, őket gazdálkodásra (ellátásra) nem kényszerítheti.⁵

Erdély politikai és gazdasági tekintélyének megerősödése Bethlen Gábor és I. Rákóczi György alatt szükségessé tette az ősi futárszolgálat megerősítését és az elharapódzott szabálytalanságok, visszaélések miatti szabályozását. Az 1634-ben és 1643-ban kiadott postai utasítások, de az 1653-ban megjelent Approbatae Constitutiones és az 1653 és 1669 közt hozott törvényeket összefoglaló Compillatae Constitutiones sok rendelkezést tartalmaznak a postaszolgálat ellátására.

A postálkodás, mint közteher súlyos gondot jelentett a lakosságnak, mert a fejedelmi címerrel és Salvus Conductussal utazó postást ingyen lóval, szekérral, élelemmel, szállással kellett ellátni. Több erdélyi országgyűlés foglalkozott a súlyos teher enyhítését kérő felszólalásokkal. Több helységet más szolgálat teljesítése fejében mentesítettek a postálkodás közterhe alól. Ilyen alapon nyert Tokaj is mentesítést, mely sokat jelentett a városnak, hiszen a Tiszán át gyakran járt a posta.

A posta jogaival sokszor visszaéltek, követelőzően léptek fel, kérésük megtagadóival szemben fenyegetést, fenytést alkalmaztak, a postalovakat gyakran túlhajtották.

Arra is akadt példa, hogy a fejedelem hajdúi sértették meg a posta előírásokat. Bethlen Péter panaszkodott 1636-ban, hogy egy jámbor szabadosát Tokajban a hajdú vitézek elfogták és Révay őkegyelme (Tokaji városparancsnok) a nála talált leveleket elvetette, a postást vasra verette, bebörtönöztette.⁶

4—5. Eredetije a sátoraljaújhelyi fiók-levéltárban.

6. Történelmi Tár, 1885. évi 4. füzet.

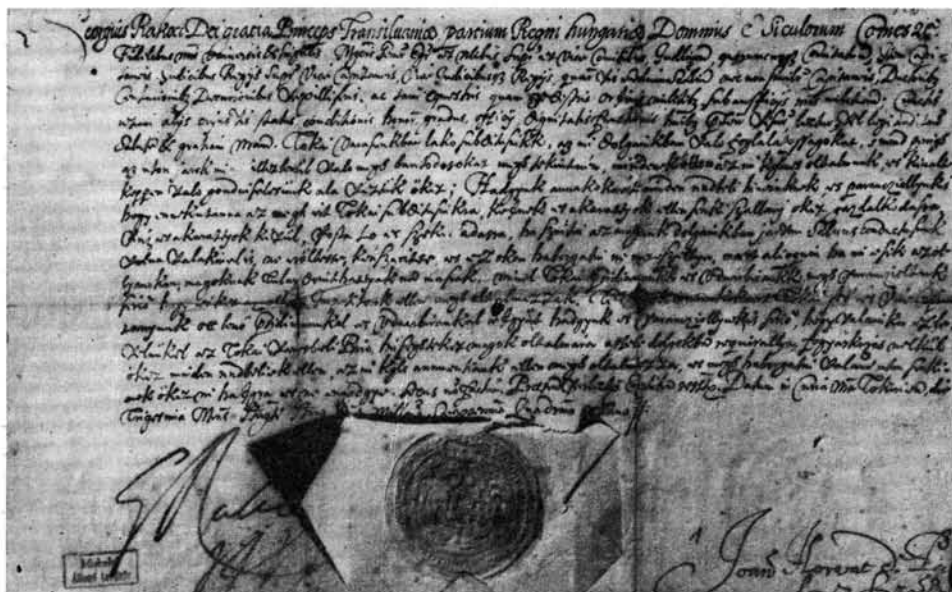

1. kép. Bethlen Gábor kiváltságlevele 1629. január 2.

A XVII. század zavaros politikai viszonyai érdekes helyzetet teremtettek a posta működésében. Tokajt kétféle postahálózat érintette. A fejedelmi postán kívül Tokaj a királyi postahálózatnak is fontos állomása volt.

A királyi magyar területen a posta irányítását a pozsonyi posta prefektus (Magyarország főpostamestere) végezte. A már említett Bornemissza István a postamesterségeket magyar emberekkel töltötte be, a posta ügykezelését magyarrá vette, jelentéseit, rendeleteit magyar nyelven szerkesztette. A főpostamester a magyar hatóság a pozsonyi kamara alá volt rendelve. Ebből az a veszély származott, hogy az egységes postai szakvezetés nem érvényesült, a kamara a postát befolyása alá vette, fizetését a harmincadok útján fizette, a postamesteri állások betöltésére nagy befolyással volt. Miután a magyar kamara a bécsi udvari kamarának befolyása alá került, a magyar posta irányításában az udvari befolyás még jobban érvényesült. A magyar posták működését II. Ferdinánd Magyarországnak és annak Felső-Erdély felé fekvő részeinek számára 1626-ban kiadott első, majd 1630-ban megjelentetett második posta rendtartása írta elő.

A második rendtartás előírásai szerint „Az országban alkalmazott praefectust, postamestereket, veredariusokat, embereikkel, szolgálkival, lovaikkal, szekerekkel, szerszámaikkal, házaikkal, szőlőikkel, szántó földjeikkel, rétjeikkel, kertjeikkel és mindenféle ingó és ingatlan javaikkal együtt ne zaklassák, ne terheljék semminemű szolgálatokra ne kényszerítsék, tőlük semmiféle adót, évi kivetést, dézsmát vagy más hadi vagy polgári költségeket és szolgálmányokat ne szedjenek, katonai beszállásokkal ne zavarják. Ha valaki őket ezen ki-

2. kép. I. Rákóczi György mentesítő levele Tokaj számára 1648. augusztus 30.

váltságaikban háborgatni merészelné, a hatóságok őket védelemben részesíték. Meghagyjuk, hogy az ellen cselekvőknek, nemcsak javait, de azok személyét is, bárhol legyenek is, lefoglalván és letartóztatván, őket kártérítésre szorosan kényszerítsék még a büntetésen felül is.”

Szükség volt szigorú megtorlásra a postát indokolatlan igénybevevőkkel szemben, mert a királyi rendelet ellenére maguk a zsoldos katonák akadályozták a posta megkívánt működését. A posta, bár még ez időben is leginkább hadi és más kormányélokra használatot, közhasznú intézménnyé kezdett kifejődni. Kétféle irányban működött, úgymint 1. levélközvetítő, 2. s mint közlekedési, utasokat szállító intézmény.

A rendes levélposta hetenként kétszer közlekedett, meghatározott időben, egymással pontos összeköttetésben. Az ország határain belül egyszerű levél portója egy fél latig hat kr. volt, azonban belül minden fél lat súly után hat kr-al emelkedett. A rendkívüli sürgős leveleket az ún. stafétákat külön posta vitte, de ezért aztán rendkívüli magas fizetést húztak a postamesterek.

Mint utasokat szállító intézmény is működött a posta már a XVII. század folyamán. Eleinte csak lovakat adott a postamester, s az utasok vagy lóháton tették meg az utat, vagy saját kocsijukon posta előfogattal, később kocsit is lehetett kapni. Általánosság azonban az utazásnak ez a módja nem válhatott, egyrészt a postakocsi és előfogatok (worsponn, innen a Forstpont) drágasága miatt, másrészt azért, mert a postán való utazáshoz útlevel kívántatott. De a leggyorsabb utazási mód ez lévén, akinek sürgős útja volt, mégis csak a postát vette igénybe. Borsod követe 1671-ben Pozsonyból az országgyűlésről 10 nap

alatt ér haza Szendrőbe saját kocsiján, nappal mindig utazván. Az udvartól Bécsből küldött postán utazó futárok pedig Pozsony, Lőcse, Kassa felé ugyanennyi idő alatt Erdélybe értek.

Bornemissza István 1632-ben a pozsonyi és szepesi kamara által fizetett postától jegyzéket állított össze, ebbe felvett minden postahelyet, annak fiókját, az engedélyezett lovak számát, a posta fizetését. E jegyzék szerint a szepesi kamara Tokaj postához két ló tartást engedélyezett, egy ló után egy hónapra 6 forint 40 dénárt fizetett. Hasonló járandósága volt Kállónak és Keresztúrnak. A kállói és tokaji postamesterek a helybeli harmincadostól kapták fizetésüket, amint azt Cseresnyei Fülöp tokaji, és Columba János kállói postamester 1636-ban keltezett nyugtája is igazol. Cseresnyei postamester idejéből néhány említésre érdemes nyugta áll rendelkezésre.

1631. június 2-án kelt Tokajban Cseresnyei Fülöp nyugtája, aki mint tokaji postamester elismeri, hogy „az Nemzetes Vitézleő Szegedi Gergely uramtul, Császár urunk Ő fölsége Tokay Harmincadusától az Jászay Conventbe való menetemnek magam szolgám és lovaim költségére, mikor Homo Regius levén az Eösze László uram ellen való fassiokat az kaptalanba bevitem” felvett hat forintot.⁷

1634. Cseresnyei Fülöp tokaji postamester és élelmezési magtárnok nyugtája 125 ft-ról, melyet a vicekapitányok lakásául megvett háza ára fejében vett fel a szepesi kamara meghagyása alapján. Tokaj 1634. dec. 30.

„En Cseresnyei Phüleöp császár urunk ő felsége Tokaj postamestere és annonáriusa vallom, ez Quitantiannak rendeiben, hogy percipiáltam nemes és vitézleő Szegedi Gergely uramtól császár urunk ő felsége itt való harmincadosától diversis vicibus, az várbeli magam saját pénzemen építetett házamnak árát, az mint meg árultatott tülem, az Szepesi Nemes Kamarának commissioja szerint, százhuszonöt forintot id. et ft. 125. Mely ház vétetett teőlem az vice kapitány vagy következendő német kapitány uramnak szükségekre, kirül harmincados uramat quietálo. Actum Tokay ultima decembris annó millesimó sexcentesimo tricesimó quarto”.⁸

1637-ben felvett fizetését így nyugtázta: „En Cseresnyei Philep Császár urunk eő Felsége Thokay postamestere recognoscalom, hogy percipiáltam fizetésemet a primo septembris usque ad ultimun Decembris Anni 1637 Nemes és Vitézleő Szegedi Gergely uramtól, Császár Urunk eő Felsége Thokay Harmincadosátul, harminché forintot és harminckét pénzt, mivel esztendő fizetésem száztizenhét forint, essik egy hórá kilencz forint, harminchárom pénz, teszem Septemberre, Októberre és Decemberre computandó harminché forint és harminckét pénzt. Ides Fl. 37 Den 32. Kiről Harminczados uramat quietálo.

Actum in Tokay die ultima Decembris Anno millesimo sexcentesimo tricesina septimo. Philippus Cseresnyei mp.”⁹

7. Ráday kódex, Jerney Gyűjtemény, 67—68.

8. Uo. 81—82.

9. Uo. 93—95.

1642-ben Cseresnyei Fülöp postamester után fia Dániel örökölte a hivatalt. A szepesi kamara tanácsosa úgy rendelkezett, hogy az utódnak a postamesteri fizetést a harmincados adja ki: „Committáltatik Kgdnek, hogy az Thokay Posta Mesternek, Cheresnyei Dániel Úrnak az Tisztira járó fizetését havonként egész esztendőre által adja... el kezdve a fizetést ad die prima currentu Mesis Januáry, szokot quetanciát vevén mindenkoron róla Posta Mester Uramtól...¹⁰

A posták és harmincadosok összefonódása a XVII. sz. közepén a pozsonyi kamara törekvéseinek megfelelően annyira divatos volt, hogy sok harmincados, köztük Palánki Mihály 1654. február 7-én tokaji, Holló Zsigmond nagysárosi harmincados 1660-ban egyszersmind postamester is lett.

Megesett az is, hogy a postamesterből lett harmincados, mint Szeldner János lőcsei postamester 1638-ban. A kamara így tudta legjobban hatáskörébe vonni a postaintézményt és magát a pozsonyi postaprefektust. Ezt a befolyását arra használta fel, hogy leveleket felbontva, annak tartalmához jutott. Wesselényi Ferenc a felső-magyarországi hadak főkapitánya — 1655-től az ország nádora — gyakran panaszkodott a királynál, a posták késői járása miatt. III. Ferdinánd 1652. november 30-án a sok panasz miatt elrendeli, hogy Wesselényinek, a nádornak, és a kamarának külön futár útján továbbítsák a leveleket. Amint utóbb kiderült (Wesselényi-féle összeesküvés során) a nádor és Wesselényi leveleit a pozsonyi postamester Bécsbe küldte, ott felbontották, elolvasták és csak mikor visszakapták Pozsonyba, akkor továbbították a rendeltetési helyre. Ez már a „fekete kabinet” működésének ideje. Wesselényi 1653. június 20-án sürgeti, hogy Kassától Tokaj felé lévő posták hozassanak rendbe. Erre az udvari tanács azt válaszolja, hogy az udvari haditanács azt nem tartja szükségesnek, és Wesselényi a posták tárgyában a királyt ne molesztálja.

Wesselényi nádor kieszközölte III. Ferdinándnál Angaráni pozsonyi postaprefektus leváltását, akinek levelezése cenzúrázását tulajdonította.

Angaráni utóda 1664-ben Pakay Benedek kamarai fogalmazó lett, aki a posták rendbehozásán sokat fáradozott. Pakay 1669-ben Pozsonytól Szatmárra menet szemleútján megvizsgálta az útjába eső postákat. Visszatérve útjáról pozsonyi kamarának tette meg jelentését arról, hogy a posták ellen napról napra több az erőszakoskodás. Sürgette a postarendtartás ismételt kiadását. Ez ugyan megtörtént, de a helyzet továbbra sem változott. Útjának mégis volt két haszna. Az az összeállítás, amely Pozsonytól Szatmárig létesített, 35 postahelyet tünteti fel, jelentős postatörténeti dokumentum. A Consignáció Postárum Hungaricárum, elnevezésű jegyzékben a következő postákat sorolja fel: Pozsony, Cseklész, Sárffő, Gerencsér, Kosztolány, Csejthe, Trencsén, Illava, Zlieho, Bajmócz, Prudnó, Zsámbokrét, Nolcsova, Rózsahegy, Szentmiklós, Hibbe, Lucsivna, Svábócz, Lőcse, Korotnok, Bertót, Eperjes, Licsérd, Kassa, Szinna, Vilmány, Szántó, Tokaj, Királytelke, Kálló, Gyulaj, Dobos, Tunyog, Csengőd, Szatmár. A névsor hátlapján a következő megjegyzést találni: „posták járásának oly megállapítása, hogy azok bizonyos időre beérkezzenek, lehetetlen, az utak és helyek alkalmatlan volta és a nagy távolságok miatt.

A másik haszna az útnak az volt, hogy Pozsony és Tokaj között minden

10. Uo. 95—98.

postamester 50—50 forint segélyt kapott. A posta helyzete, tekintélye azonban tovább romlott, a postamester fizetését rendszertelenül folyósították, az országot ellepő császári katonaság fokozódó túlkapásai miatt már postalegényeket sem tudtak kapni. Tokaj ez időbeni postamestere 1703-ig Sweinker Péter, akinek fizetése a szepesi kamara tisztviselőinek névsorán megjegyezve 400 forint volt. Magasabb mint a debreceni postamesteré Diószeghy Sámuelé, aki csak 360 forint javadalmazásban részesült. A századforduló elején a nép elégedetlensége az osztrák elnyomás ellen fegyveres felkeléssé fejlődött, melynek vezére II. Rákóczi Ferenc fejedelem lett. Amilyen erélyes volt a nagyságos fejedelem a mozgalom katonai és gazdasági megszervezésében, ugyanúgy határozott volt hírközlésének megteremtésében is. A királyi postahálózat felhasználásában különösen a Felső-Magyarországon sűrű, pontosan működő hálózatot létesített, mely elsősorban hadi és közigazgatási érdekeket szolgált, és személy, valamint levélszállító szervként működött. A levélposta minden irányban hetenként kétszer közlekedett. A postát a fejedelmi udvarból szerdán és szombaton indították. A postások szigorú rendre voltak szoktatva. A levelek gondos kezelése, a posták érkezésének, indításának, valamint az utasokra vonatkozó adatoknak az előjegyzése nemcsak hivatal, hanem fejvesztés terhe mellett volt elrendelve.

Tokajnak Rákóczi postahálózatában központi fekvése volt, két fővonal érintette, négy irányban volt elágazása. Ezért a postamester fizetése a többihez képest a legmagasabb volt.

A fejedelem szívesen időzött Tokaj városban, sok pátens-parancsolat kelt „Ex castris ad Tokaj positis” 1703—1705 között.¹¹

A Rákóczi-szabadságharc elbukása után a kuruc postamesterek elhagyták állomáshelyeiket, őket császárhű személyek váltották fel. Az udvar egyik legfontosabb ténykedése a szatmári béke után a postahálózat újjászervezése, kiegészítése volt.

Elsőnek a Buda—Hatvan—Eger postavonalat állították helyre, melyet Darócon—Ónodon—Gesztelyen—Szerencsen át Tokajig építettek ki. Ónod—Tokaj közti viszonylat postatarifáit 1742-ben Szilvási Albert ónodi postamester ideje alatt külön pátens állapította meg.

Az 1756-ban a kassai jezsuiták által kiadott kalendárium már Kassa—Erdély között létesített postajáratról tesz említést, mely Tokajt érintve fontos összeköttetéshez juttatta a tiszaparti várost. A postaállomások így következtek: Kassa—Szinna—Vilmány—Tállya—Tokaj—Nánás—Böszörmény—Debrecen—Pályi—Léta—Székelyhíd—Margita—Réda—Kémer—Somlyó—Zilah—Bred—Magyaregregy—Zombor—Berend—Kosd—Kolozsvár—Torda—Kocsárd—Pannadi(Pannadea?)—Csanád—Szeben—Borubacli—Szombatfalu—Sárkány—Vladány és Corona (Brassó megye).

Ez időben Tokaj a megyeszékhellyel, Sátoraljaújhellyel a vármegyei lovas-hajdú útján hetenként érintkezett. A megyébe címzett leveleket lovasemberek vitték tovább.¹²

11. *Kamody Miklós*: Rákóczi postaszervezete. A miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 15. Miskolc, 1976.

12. Adalékok Zemplén Vármegye történetéhez. 1906. V—VI. szám, 191.

A XVIII. sz. első feléből két tokaji postamesterről tudunk. 1717-től 1724-ig Balling György volt a postamester, akit III. Károly 1720. december 4-én fiával együtt magyar nemességgel tüntetett ki. A másik postamester 1734-ben Hoffman Ferenc.

A század közepén lépett életbe a kocsiposta forgalom, közismert nevén a delizsansz, mely már személy- és csomagszállítást is végzett, szigorú menetrendet tartva. Kisebb távolságra két mérföldet 3 óra alatt, nagyobb távon 3 mérföldet 5 óra alatt tett meg.

Tokaj, mint a többi magyar mezőváros, csak a XVIII. sz. vége felé kapcsolódott be a gyorsposta járatba, ehhez az 1790. évi politikai változások is hozzájárultak. A század végéről két becses emlék utal Tokajnak Budával való összeköttetésére. Az egyik, az 1786-ból fennmaradt postatérkép, másik pedig az ugyanezen évben kiadott kassai kalendárium. Mindkét emlék szerint a Buda—Tokaj—Kassa postavonal a következő útmenti állomásokat tünteti fel: Buda—Kerepes—Hatvan—Gyöngyös—Eger—Keresztes—Ónod—Szerencs—Tokaj—Vilmány—Szinna—Kassa.

Ezen a járáti renden változtatott Miskolc postájának megnyitása 1790-ben. Borsod vármegye miután már 20 éven keresztül harcolt Miskolcnak a postavonalba való beállításáért, végre a Helytartótanács döntése alapján a Buda—Kassa postajárat útját a következőképpen szabták meg: a kassai postajárat Szikszón, a halmaji sáncon keresztül Tállyának irányítva összeköttetést kap a tokaji postaállomással: a vizsolyi postaállomáson át Tokajt érintve hasonlóképpen egyenes postaút nyílik Kassára. Egyben a kassai posta praefektus útján intézkedik a helytartótanács, hogy a mezőkeresztesi veredáriust Tardra, az ónodit, vagyis a Miskolcon állomásozót Harsányba, a szerencsit Szikszóra, a vilmányit Forróra, a szinnait Hidasnémetibe helyezi át azzal, hogy az említett áthelyezések nyomban foganatosítandók.¹³

Az 1790. szeptember 1-én életbeléptetett új járáti rend szerint Tokaj posta kikerült ugyan a közvetlen főútvonalból, de Kassa és Debrecen irányában jó összeköttetést kapott. Az 1804-ben kiadott Postalexikon szerint a Buda—Sátoraljaújhely főútvonalhoz Tállyán keresztül, míg a Nyíregyháza—Szatmár—Nagykálló—Nagybánya—Máramarossziget vonalról Nagykállón csatlakozott Debrecen felé.

Tokaj levéltovábbítását az alábbi járáti rend szemlélteti:¹⁴

Levéltovábbítás

Indulás Bécsből:

<i>elindul:</i>	<i>érinti</i>	<i>érkezés (Tokajba)</i>
Kedd	Budát	Hétfő
Péntek délután	Debrecent	Csütörtök délután
Szerda	Budát	Kedd
Szombat délután	Tállyát	Vasárnap délelőtt

Megérkezés Bécsbe:

13. Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár. Borsod vármegye jkv. 1790. június. 22 1436. sz.; Helytartótanács 17758/1790. sz. rendelete.

14. *Crusius*: Topographisches Post-Lexikon. 1804.

CCLXXII			
Namen der Ober-Postämter, Post- und Kambiaturs-Stationen und Briefsammlungen.	Provinz und deren Haupt-Ort.	Reise-Routen.	Posten von Wien.
Török-Szt. Miklos, Postäm. im Ofner D. P. U. S.	D. Ungarn, Hev. u. S.	siehe Route X. Staj. 4.	27 1/2
Tóvis, (Tovisium), Postäm. im Hermannst. D. P. U. S.	Ungarn, Karaburg. U.	f. R. XIV. St. 2. X. X. St. 27. und Nummer in Erd. dieses Postenweis.	54 1/2 54 1/2
Tokaj, (Tokainum), Postäm. im Kaschauer D. P. U. S.	D. Ungarn, Zepplin. St. f.	siehe Route XXXV. Staj. 1.	34
Tolna, Poststation im Ofner D. P. U. S.	D. Ungarn, Toln. U.	siehe Route VIII. Staj. 7.	28
Topolya, (Tappolya), Poststation im Semlin. D. P. U. S.	D. Ungarn, Barsch. U.	siehe Route IX. Staj. 10.	32 1/2
Tornallya, Poststation im Kaschauer D. P. U. S.	D. Ungarn, Gömör. U.	siehe Route LXXI. Staj. 9.	27

CCLXXII					
Brief-Verföderung.					
Abgang von Wien.			Ankunft in Wien.		
geht ab	über	kommt dort an	geht dort ab	über	kommt hier an
Dienstag	Ofen	Sonnabend	Montag	Ofen	Freitag
Freitag	Ofen	Dienstag	Donnerstag	Ofen	Montag
Nachts.		Mittags.	Nachts.		Früh.
Dienstag	Klausenburg	Donnerst. *	Sonntag	Klausenb.	Montag *
Freitag	Klausenburg	Sonntag *	Donnerstag	Klausenb.	Freitag *
Nachts.	Tem. Mühlb.	Früh.	Vormitt.		Früh.
Dienstag	Ofen	Montag	Dienstag	Ofen	Montag
Freitag	Ofen	Donnerstag	Sonnabend	Ofen	Freitag
Nachts.	Tallya	Nachtsmitt.	Vormitt.		Früh.
Mittwoch	Ofen	Dienstag	Donnerstag	Tallya	Mittwo. *
Sonnabend	Tallya	Sonnabend	Montag	(ab Sziklo) Ofen	Sonnabend
Nachts.		Vormitt.	Vormitt.		Früh.
Dienstag	Ofen	Freitag	Sonntag	Ofen	Mittwo.
Freitag	Ofen	Montag	Donnerstag	Ofen	Sonntag
Nachts.		Nachtsmitt.	Mittags.		Früh.
Dienstag	Ofen	Sonnabend	Dienstag	Ofen	Sonntag
Freitag	Ofen	Dienstag	Freitag	M.-Theves.	Mittwo.
Nachts.	M.-Theves.	Nachts.	Nachtsmitt.		Früh.
Mittwoch	Ofen	Montag	Mittwo.	Ofen	Montag
Sonnabend	Gacs	Donnerstag	Sonnabend	Gacs	Donnerstag
Nachts.		Nachtsmitt.	Abende.		Früh.

3. kép. A tokaji posta járatrendje a Crusius-féle Postalexikonban 1804-ben

Elindulás Tokajból
Kedd
Szombat délelőtt

Csütörtök délelőtt

Hétfő délelőtt

érinti
Debrecen
Budát

Tallyát
Szikszón át
Budát

érkezés (Bécsbe)
Hétfő
Péntek hajnalban

Szerda
Szombat

Különös, hogy ebben az időben 1803—1804-ben a postamester nő: Avesaány Karolina. Lehet, hogy csak rövid időre birtokolta a postálgodás jogát leszármazotti ágon, mert 1806-tól közel 50 éven keresztül a Szericzky család tulajdonában találjuk a postát. Szericzky postamestersége alatt 1852—1854 közt fordult elő az ún. tokaji bélyegfogazás mint filatéliai érdekesség.¹⁵ Szericzky György a XVI. században a török hódoltság elől Balkánról menekült görög kereskedő család Tokajba került sarja, jelentős

15. Kamody Miklós: A homonnai-tokaji átütéses bélyegfogazás rejtélye. Herman Ottó Múzeum Évkönyve, XIII—XIV. Miskolc, 1975. 269.

személyiség volt. Jó anyagi körülményei lehetővé tették, hogy az 1790-ben épült görögkeleti templomban 1804-ben vörös márvány oltárt készíttessen adományként. Az ajándékozó Szerviczky emlékét a templom (ma helytörténelmi múzeum) keleti oldalán elhelyezett emléktábla hirdeti ezzel a szöveggel: „Szerviczky György több t. vármegye táblabírója a tokaji cs. és kir. posta tulajdonosa, meghalt 1833. VI. 21-én, emlékét állította Karácsonyi Anna.”

Halála után a postát fia (II.) Szerviczky György örökölte, akinek működését 1833 óta nyomon követhetjük. A postát valóban csak birtokolta, maga nem kezelhetett, hanem üzleti és gazdálkodási ügyeit intézte. Szerviczkynek ugyanis Homonnán volt földbirtoka, ebből következtetünk homonnai postai kapcsolataira. Tokajban rendszeresen tartott adminisztrátort. Valami oknál fogva azonban adminisztrátorai nem maradtak meg nála hosszabb ideig, néhány év után már más személy dolgozik a hivatalnál. 1836—1837-ben egy Kállay Lajos nevű adminisztrátora volt, ezt váltotta fel 1838—1840 között Turcsányi István. Az 1840-es évek elejétől Zákó János adminisztrálkodott nála, még 1847-ben is őt találjuk ott.

Zákó családja jóhírű kereskedő család volt. Tokajban a fő téren a görög kereskedők házainak sorában ma is áll a barokk stílusban épült Zákó-ház, hatalmas kapujával, mely mint átjáró a Zákó-közre vezet. Zákó János történelmi hagyományaink szerint az 1848—49-es szabadságharcban a 34. honvéd zászlóalj parancsnoka volt őrnagyi rendfokozattal. Részt vett Bodrogkeresztúr, Bodrogkisfalud, Tarcal, Tokaj védelmében. 1849. I. 24—25-én Tarcalnál visszaveri Schlick osztrák tábornok támadását egy fényes ellentámadással, majd II. 1-én a Tiszán átkelő császáriakat szuronyrohammal visszaveri Tokajnál.

Zákó János a szabadságharc bukása után visszatért a postához, régi főnöke alkalmazta adminisztrátorként. 1850. II. 1-én nagy csapás éri, felesége meghalt, Helena leánya akkor volt 16 éves. Alig heverte ki a csapást, újabb baj éri, elbocsátják a postai alkalmazásából. A császári kormány az igazoltatási eljárás során vétkesnek találta, megbosszulta forradalmi tevékenységét. „1852. III. 6-án mint tokaji postaadminisztrátor a szolgálati bizalom elvesztése miatt a postaszolgálat minden további alkalmazásából kizáratott.”¹⁶

Egyidejűleg Tokaj—Tállya között lovasküldönc közlekedését is beindították. A lovasküldönc járatot 1852. szeptember 2-től kezdve heti négyszeri menetre szaporították. Ez a járat része volt a Kassa—Debrecen közt közlekedő fontos postavonalnak.

A járat rend ezen időtől kezdve így módosult:¹⁷

Indulás Tállyáról	Érkezés Tokajba	Indulás Tokajból	Érkezés Tállyára
szombat este 11.45	vas. reggel	2.15 vasárnap	1.15 vasárnap 3.45
kedd este 11.45	szerda reggel	2.15 kedd	1.15 kedd 3.45
csüt. este 11.45	péntek reggel	2.15 csüt.	1.15 csüt. 3.45
szombat este 11.45	vas. reggel	2.15 péntek	1.15 péntek 3.45

16. Verordnungsblatt für die Verwaltungszweige des Oesterreichen Handelsministerium. 1852. I. kötet.
17. Uo. II. kötet 463.

Tokaj postai összeköttetéseinek feltárásához a véletlen segített hozzá. Még 1946. III. hóban Tállya postahivatal távbeszélő számadását más csomagoló-papír híján egy régi, nagyméretű kezelési okmány középső lapjaiba csomagolták. A „burkolatot” a miskolci postaigazgatóságon megőrizték. Ez a csomagoló-papír a Tállya hivatal 1853-ban használt kocsiposta feladójegyzékének (Fahrpost-Auf-gabs Protokoll) két lapja, mely pontos adatokkal V. 21—29-ig és VI. 11—14-ig feltünteti a postajáratokat, és azokkal továbbított kocsipostai küldeményeket, feladóhivatal, rendeltetési hely, cím, tartalom, érték és súly szerint tételes felsorolásával. E jegyzékből ismerjük Tokaj minden összeköttetését. Az említett összeköttetésen kívül Tokajnak kapcsolata volt másnaponként Tállyán—Vizsolyon—Hidasnémetin át Kassával. A negyedik talán legfontosabb kapcsolat a Tokaj—Tállya—Forró összeköttetés volt. Forróon csatlakozhatott a posta Buda és Kassa irányába.

1854-ben változás állott be a tokaji postamester személyében. Szerviczky Györgynek felmondtak, megszüntették a családi örökségen nyugvó jogát a postára. A személyváltozás maga után vonta a bélyegfogazás megszüntetését is. Úgy látszik, hogy az utód nem kívánta fogazóval bajlódni, vagy másnak sem engedett azt használni. Szerviczky György után Spilenberg Gábor a tokaji postamester. Spilenberg Gábor tokaji lakos volt, a tarcali Korona-uradalom ügyvédje, tekintélyes személyiség tagja volt a városi képviselő testületnek is. Postamesterként 1854—1872 között működött, 1866. évből még adminisztrátoráról, Gőcze Hiláriusról is tudunk. Őt váltotta fel Paulay Gábor, akinek 1872-től kezdve mutatható ki postai működése.

A tokaji postának szoros kapcsolata volt a Paulay családdal. Paulay György sóhivatali tisztviselő 1845-ig Tokajban élt, itt születtek gyermekei, akik közül többen jóhírű postamesterek lettek. A családnak volt egy baranyai és egy máramarosi ága, mindkettőben bőven akadt postás.¹⁸

A vasút megjelenésével (1858) Tokaj személyszállító postakocsi forgalma megszűnt. A postaszállítás vasúton történt.

1855. március 19-től a tiszai hajójáratokat is felhasználták levélpostai küldemények továbbítására. A Pesten felvett, vagy Pestre címzett küldeményeket a Szolnok—Tokaj között közlekedő menetrendszerű hajójárat levélcsomagban szállította.¹⁹

Amikor 1859. május 24-én a Debrecen—Miskolc közötti vasútvonal megnyílt, Tokaj vasúti pályaudvarán kincstári módon kezelő postahivatalt létesítettek, mely levél és kocsipostaszolgálatot látott el.²⁰ Még ugyanazon év októberében a pályaudvari hivatalt felhatalmazták pénzesutalványok felvételére azokra a helyekre, ahová a pénzesutalvány forgalom — a postának ezen új szolgálatai ága — már be volt vezetve.²¹

Spilenberg Gábor működése idején új hírközlési eszköz, a távíró jelent meg Tokajban. A távírda működéséről 1857. december 21-től tudunk. Mivel 1880-ig a posta és a távíró külön igazgatás alatt állt, külön helyiségben is működött.

18. *Kamody Miklós*: A postás Paulayak. Posta 975. XII.

19. *Verordnungsblatt für die Verwaltungszweige des Oesterreichen Handelsministerium*. 1855. Nr. 24.

20. *Uo.* 1859. Nr. 53.

21. *Uo.* 1859. Nr. 82.

A távírda a pesti távírdai felügyelőségnek volt alárendelve. Főtávírásza (a távírda vezetője) Schulenburg János volt. Működött még irányítása alatt egy küldönc és egy vonalfelügyelő. Összeköttetést tartott Debrecennel, Szerencsen át Miskolccal, valamint a környékbeli helységekkel.

A XX. század elején kapcsolták be Tokaj postahivatalát a távbeszélő hálózatba. A tokaji posta 1932. augusztus 1-ig az ország legkisebb forgalmú kincstári kezelésű postahivatala volt. Állami jellegét a koronauradalom közelsége, annak különös érdekei tették indokolttá.

A kincstári posta utolsó vezetője Ungi Vince volt. Őt a fenti időponttól Fehér Géza postamester követte, aki 5 fős tiszti beosztással és néhány kézbesítővel látta el a postai szolgálatot. A posta 1931-ben költözött át jelenlegi elhelyezésébe, a korábbi egyemeletes barokk stílusú épületét lebontották.

A tokaji posta életében a felszabadulás hozott változást, mikor is 1947-ben a postamesteri hivatalokkal együtt a tokaji postát is államosították.

A tömegkommunikáció fejlődésével — adottságánál fogva — Tokaj jelentős postai létesítményt kapott. 1960-ban 1 kilowatt teljesítménnyel a Kópasz hegyen televízió adóállomás létesült, mely 1965-re 20 kW teljesítményre növelve az országos tv-hálózat fontos állomásaként jó minőségű vételt biztosít Borsod, Szabolcs és Hajdú megyék lakosságának.

A tokaji tv-torony, mely jelképezi a hírközlés korszerű fejlődését, jelképe lett a városnak is és egyben folytatása a 400 éves múlttal rendelkező tokaji posta működésének.

DIE GESCHICHTE DES POSTAMTES VON TOKAJ

(Auszug)

Der Autor macht uns mit der Geschichte des Postamtes von Tokaj in der Zeit von 1565 bis heute — eingerahmt in die allgemeine geschichtliche Situation — bekannt. Das Tokajer Postamt gehört zu den ältesten des Landes. Seine Tätigkeit kann über 400 Jahre ohne Unterbrechnug nachgewiesen werden. Seine Bedeutung verdankt es seiner geographischen Lage.

Die Post von Tokaj liess König Miksa im Lauf seines Kriegszuges gegen König Zsigmond János organisieren, als er von Kassa über Tokaj bis Szatmár eine Kriegspost aufstellte. Nach Beedigung des Krieges wurde 1567 die Postlinie Kassa—Szatmár dem öffentlichen Verkehr übergeben, mit ihrer Kontrolle wurde der Kassaer Postmeister Mundin Paár beauftragt.

Der Autor skizziert die Funktion des sog. Taxis-Postnetzes, die Arbeit der Postämter und die Form des Briefverkehrs. Tokaj wurde von jeder revolutionären Bewegung der ungarischen Geschichte berührt. Während des Freiheitskampfes von István Bocskai diente es wichtige Poststelle, und István Bethlen enthob die Stadt 1629 von den Lasten des Posttransportes. György Rákóczi I. gibt der Post von Tokaj 1644 und 1648 ähnliche Entlastungen.

In den 30—40-er Jahren des XVII. Jahrhunderts gab es in Tokaj auch die königliche Post, den Hofkammern von Pozsony, später von Szepes unterstellt und zu gleicher Zeit auch die auf allgemeiner Steuerpflicht basierende fürstliche Post. Darauf verweisen die Quittungen über die Gehälter der Postmeister Fülöp und Dániel Cseresnyei in ungarischer Sprache und der Entlastungsbrief des Fürsten György Rákóczi aus derselben Zeit. Die Geschichte

des Postamtes von Tokaj und die Tätigkeit ihrer Postmeister bezeugen die Bestrebungen des Habsburger Hauses, die Leitung der ungarischen Post. unter seinen Einfluss zu bringen.

Tokaj war ein wichtiges Zentrum des Freiheitskampfes unter Ferenc Rákóczi II. Hier trafen sich zwei Hauptverkehrslinien mit Abzweigungen in vier Richtungen. Mehrere Verordnungen wurden zwischen 1703 und 1705 in der Burg von Tokaj erlassen.

Nach dem Sturz des Freiheitskampfes war Tokaj eine wichtige Station der neuausgebauten Postlinie Buda—Siebenbürgen. Ab Mitte des XVIII. Jahrhunderts wurde die Bedeutung der Poststelle noch grösser. Der Autor erläutert die Verbindungen der Kutschenpost und ihren Fahrplan aus dieser Zeit. Ab 1790 hatte Tokaj mit Buda zweimal, mit Debrecen und Tállya einmal in der Woche Postkutschenverbindung.

Die Studie erwähnt einige namhafte Postmeister und Angestellte wie György Szerviczky und seinen Sohn, Gábor Paulay, János Zákó. Während der Tätigkeit von György Szerviczky wurde hier zwischen 1852 und 1854 zum ersten Mal die sog. Tokajer Verzahnung an den ersten österreichischen Briefmarken benutzt, 6 Jahre vor ihrer offiziellen Einführung.

Die Angaben aus dem Bach-Zeitalter geben Aufschluss über die damalige politische und wirtschaftliche Situation.

Im Zusammenhang mit Tokaj verweist die Studie auf die Entwicklung der Nachrichten- und Transporttechnik, auf die Fernschreib-, Fernsprech- und Fernsehanlagen sowie auf den Schienentransport.

Miklós Kamody